

مردم نگاری شادگان

میرزا نور محمد

www.ketab.ir

۱۳۹۸

سرشناسه
عنوان و نام پدیدآور

مشخصات نشر
مشخصات ظاهری

شابک

وضعیت فهرست نویسی

موضوع

موضوع

موضوع

موضوع

موضوع

موضوع

شناسه افزوده

شناسه افزوده

شناسه افزوده

شناسه افزوده

رده بندی کنگره

رده بندی دیویی

شماره کتابشناسی ملی

: ورهرام، فرهاد، ۱۳۲۷-

: مردم‌نگاری شادگان/ فرهاد ورهرام: [برای] مرکز معرفی فرهنگی، پژوهشکده مردم‌شناسی:
ویراستار حسین صلحجو.

: تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، ۱۳۹۸.

: ۱۹۶ ص.: مصور.

: 9-51-6953-600-78

: فیبا

: قوم‌شناسی - ایران - شادگان

: Ethnology—Iran--Shadegan

: تالاب‌ها - ایران - شادگان

: Wetlands—Iran--Shadegan

: شادگان

: Shadegan (Iran)

: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری.

: Tourism & Research Institute of Cultural Heritage

: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری. مرکز معرفی فرهنگی

: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری. پژوهشکده مردم‌شناسی

: DSRT۰۹۷

: ۹۵۵/۵۳۷

: ۵۹۵ ۳۴

پژوهشکده مردم‌شناسی

مرکز معرفی فرهنگی

مردم‌نگاری شادگان

پدید آورنده: فرهاد ورهرام

ناظر طرح: ژيلا مشیری

داوران: هوشنگ عباسی، بهروز وجدانی

ویراستار: محسن فرجی

طرح و اجرا: خسرو نوروززاده چگینی

چاپ و صحافی:

شمارگان: ۲۰۰ نسخه

چاپ اول: ۱۳۹۸

قیمت: ۶۰/۰۰۰ تومان

شابک: ۹-۵۱-۶۹۵۳-۶۰۰-۹۷۸

ناشر: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری

تمام حقوق برای ناشر محفوظ است.

نشانی: تهران، خیابان امام خمینی، ابتدای خیابان سی تیر، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری

دورنگار: ۰۲۱-۶۶۷۳۶۷۸۸

تلفن: ۰۲۱-۶۶۷۳۶۴۵۲

رایانامه: ccp@richt.ir

تارنما: www.richt.ir

فروشگاه الکترونیکی کتاب: richtbook.ir

فهرست مطالب

۱	پیشگفتار.....
۳	فصل اول : کلیات.....
۴	۱-۱ : هور (تالاب- مرداب) شادگان.....
۵	۲-۱ : دشت شادگان.....
۹	فصل دوم : رودخانه جراحی.....
۱۷	فصل سوم : درآمدی بر جغرافیای تاریخی و تطورات تاریخی منطقه شادگان.....
۲۲	فصل چهارم : نظام عشیرتی و عشیره‌های شادگان.....
۲۵	۱-۴ : اختیارات و وظایف روسای عشیره عرب شادگان.....
۲۵	۲-۴ : کارکرد پرچم (بی‌ق) در بین طوایف شادگان.....
۲۶	۳-۴ : قشربندی اجتماعی قبایل عرب شادگان.....
۲۶	۴-۴ : گروه‌های قومی و بانی در شادگان.....
۲۹	فصل پنجم : نظام آبیاری در دشت شادگان.....
۳۲	فصل ششم : اقتصاد شادگان.....
۳۵	۱-۶ : باغداری و زراعت.....
۳۶	۱-۱-۶ : خرما.....
۳۷	۲-۱-۶ : شلتوک.....
۳۸	لایروبی و آماده کردن زمین.....
۳۹	شیوه جوانه‌دار کردن بذر شلتوک.....
۴۰	نحوه بذرپاشی.....
۴۱	۳-۱-۶ : گندم و جو.....
۴۱	۴-۱-۶ : بامیه.....
۴۱	۵-۱-۶ : یونجه.....
۴۲	۶-۱-۶ : سایر محصولات.....
۴۲	مالکیت زمین و آب و ابزار کشاورزی.....
۴۲	۱. مالکیت زمین.....
۴۳	۲. مالکیت آب.....
۴۳	۳. مالکیت ابزار کشاورزی.....
۴۳	ابزار و وسایل کشاورزی.....
۴۴	۲-۶ : دامداری.....
۴۵	۳-۶ : صید و شکار.....
۵۰	فصل هفتم : مسکن.....

۵۲	۱-۷: انواع مسکن.....
۵۲	۱-۱-۷: کپر.....
۵۳	۲-۱-۷: دار.....
۵۳	۲-۷: سیمای روستای «رُگبه».....
۵۶	۳-۷: سیمای روستا در حاشیه رودخانه جراحی.....
۶۴	فصل هشتم: بازار شادگان.....
۸۲	فصل نهم: هور (تالاب) شادگان، موقعیت جغرافیایی و سیمای کلی.....
۸۴	۱-۹: پرندگان هور.....
۸۵	۲-۹: ماهیان هور.....
۸۵	۳-۹: وحوش اطراف هور شادگان.....
۹۳	فصل دهم: صید و شکار در رودخانه جراحی و هور شادگان.....
۹۴	۱-۱۰: ابزار و شیوه‌های صید در رودخانه جراحی.....
۹۴	۱-۱۰-۱: شناورها.....
۹۴	۱. سم.....
۹۵	۲. چنیک.....
۹۵	۳. دبه.....
۹۵	۴. شاشه.....
۹۹	۲-۱-۱۰: تورها.....
۹۹	۱. سَلِیه.....
۱۰۲	۲. کزاری.....
۱۰۲	۳. حیاله.....
۱۰۲	۲-۱۰: ابزار و شیوه‌های شکار پرنده در هور شادگان.....
۱۰۲	۱-۲-۱۰: شناورها.....
۱۰۲	۲-۲-۱۰: شکار پرنده با تور.....
۱۰۲	۳-۲-۱۰: شکار پرنده با تفنگ.....
۱۰۹	۳-۱۰: ابزار و شیوه‌های صید ماهی در هور شادگان.....
۱۰۹	۱-۳-۱۰: شناورها.....
۱۰۹	۲-۳-۱۰: صید ماهی با فاله.....
۱۱۲	۳-۳-۱۰: صید ماهی با مکراف.....
۱۲۶	۴-۳-۱۰: صید ماهی با «حیاله» یا «طَفَحِه».....
۱۲۹	۴-۱۰: ساختن و تهیه ابزار و وسایل صید ماهی و شکار پرنده.....
۱۲۹	۱-۴-۱۰: شناور.....
۱۲۹	۲-۴-۱۰: تفنگ.....
۱۳۰	۳-۴-۱۰: فاله.....

۱۳۰	 ۱۰-۴-۴ : مکراف
۱۳۰	 ۱۰-۴-۵ : خیاله
۱۳۰	 ۱۰-۴-۶ : سلیه
۱۳۰	 ۱۰-۴-۷ : کزاری
۱۳۱	 ۱۰-۵ : زمان صید و شکار، سازمان صید، سهم‌بری
۱۳۱	 ۱۰-۶ : عرضه صید و شکار به بازار شادگان
۱۳۳	 فصل یازدهم : تالاب‌نشینان روستای «حذب»
۱۴۸	 فصل دوازدهم : مشاهدات یک روز صید در هور شادگان
۱۵۵	 فصل سیزدهم : سیمای رودخانه جراحی
۱۵۶	 ۱۳-۱ : سیمای رودخانه جراحی از پل شادگان تا نزدیک هور
۱۵۶	 ۱۳-۲ : سیمای رودخانه جراحی از پل شادگان تا «آل بونعیم»
۱۵۹	 فصل چهاردهم : موخره
۱۶۵	 فصل پانزدهم : تصاویری از زندگی مردم شادگان
۱۷۳	 منابع و مآخذ

پیشگفتار

پس از انقلاب موسسه پژوهش‌های دهقانی و روستایی ایران^۱ و دیگر موسسات و مراکز تحقیقاتی که در زمینه مطالعات عشایری و روستایی فعال بودند، به وزارت کشاورزی منتقل شدند.^۲

قبل از انقلاب بخش عکس و فیلم موسسه پژوهش‌های دهقانی که نگارنده مسئول آن بودم؛ بسیار فعال بود. بعد از انقلاب، در سال‌هایی که فعالیت موسسه متوقف شده بود، برای فعال کردن بخش فیلم این موسسه با تهیه‌کنندگان تلویزیون در زمینه تحقیق برای تولید فیلم مستند ارتباط گرفتم و در تولید چند فیلم برای شبکه یک و دو به عنوان کارگردان و یا فیلمبردار و یا محقق همکاری کردم.^۳

دو سال از جنگ عراق بر پایه ایران گذشته بود، با زنده یاد عباس گروسی که هردومان در موسسه پژوهش‌های دهقانی و روستایی ایران کار می‌کردیم برای تحقیق فیلمی در موضوع تالاب شادگان همراه اصغر توسلی، تهیه‌کننده، حمید تمجیدی کارگردان و رجب بابا راننده از شبکه دو، با هم خوزستان شدیم.

شادگان در اوایل جنگ در شرایطی بسیار بد بود. با یورش عراق و اشغال بخشی از خاک ایران، بسیاری از بومیان آبادان و خرمشهر به این شهر سرازیر شده بودند و این جمعیت بر عکس افراد غیر بومی که به دیار خود و یا دیگر نقاط ایران مهاجرت کردند، راه به جایی نداشتند و به شهر شادگان و روستاهای اطراف آن پناه آورده بودند.

در این شرایط کار تحقیق درباره زندگی تالاب نشینان شادگان برای تولید فیلمی به نام «هور دورق» آغاز شد. حدود ده روزی در شادگان بودیم تا کار تحقیق فیلم تمام شد. موضوع بقدر جذاب بود که با عباس گروسی چند روز دیگر در شادگان ماندیم تا اطلاعات بیشتری از این منطقه جمع‌آوری کنیم.

عباس گروسی بنا به تجربه‌اش در زمینه تاریخ و جغرافیای تاریخی و نقش در زمینه فرهنگ کشاورزی و دامداری، بخش‌های جغرافیای تاریخی، طوایف، نظام کشاورزی، آبیاری و دامداری و بازار و ... را نوشت و جمع‌آوری مطالب

۱. موسسه پژوهش‌های دهقانی و روستایی ایران در سال ۱۳۵۵ به ریاست زنده یاد دکتر نادر افشار نادری که قبل از آن ریاست دانشکده علوم اجتماعی و تعاون دانشگاه تهران را به عهده داشت آغاز به کار کرد. در این موسسه بخشی به نام عکس و فیلم دایر شد و علاوه بر تهیه عکس در زمینه مردم‌شناسی، چند فیلم: مراسم تاسوعا و عاشورا در ایبانه، آبگینه و گلاب را تولید کرد. در عمر دوساله این موسسه در زمینه‌های مسایل روستایی و دهقانی و صید و صیادی چندین مطالعه انجام شد. مهمترین آنها عبارتند از: مونوگرافی بزمان و سنگان در بلوچستان، مونوگرافی جزیره هرمز، مونوگرافی سرخه سمنان، زلزله ناغان و جغدان در چهار محال و بختیاری، کوچ مال کا ابراهیم و چندین مطالعه دیگر. با تحولات بعد از انقلاب و فرصت طلبی تعدادی از کارشناسان به اصطلاح روشنفکر و چند تن از کارکنان نا آگاه و فرصت طلب، در فروردین ۱۳۵۸ دکتر افشار نادری خانه نشین شد و پنج ماه پس از انقلاب در ۹ تیر ۱۳۵۸ در سن ۵۳ سالگی بر اثر سکه قلبی درگذشت.

۲. منجمه موسسه تحقیقات وزارت تعاون روستا و دیگری طرح الشتر.

۳. سال ۱۳۵۹ با همکاری زنده یاد عباس گروسی تحقیق فیلم «کاریز رویشی از باران» به کارگردانی ابولحسن داودی را برای شبکه یک تلویزیون انجام دادیم و بخشی از این فیلم را فیلمبرداری کردم.

سال ۱۳۵۹ فیلم «بازار در اردهال» را به عنوان محقق و کارگردان برای شبکه یک تلویزیون ساختم.

سال ۱۳۶۰ با عباس گروسی تحقیق مجموعه فیلمی با موضوع منابع طبیعی ایران برای شبکه دو به تهیه‌کنندگی گرجستانی و کارگردانی وحید احمدی همکاری داشتم.

زمستان ۱۳۶۲ با همکاری عباس گروسی با گروه اقتصاد شبکه دو تلویزیون تحقیق فیلم «هور دورق (تالاب شادگان)» را انجام دادم.

تاریخی و جغرافیایی به عهده وی بود.

چون به تحقیق در زمینه صید و صیادی علاقه داشتم و در سال ۱۳۵۶ درباره صید سستی در ساحل عمان و در سال ۱۳۶۰ با گروهی از محققان موسسه پژوهش‌های دهقانی و روستایی ایران که نام مرکز تحقیقات روستایی بر آن داده بودند، درباره صید و صیادی در ساحل خلیج فارس همکاری داشتم، در پژوهش فیلم «هور دورق»، بخش مطالعه روستاهای صیادی، ابزار صید، شیوه‌های صید ماهی و شکار پرنده در رودخانه جراحی و تالاب شادگان، مونوگرافی یک روز صید در تالاب شادگان و بازار و مبادله و رودخانه جراحی را به عهده گرفتم.

پس از دوره تحقیق، گروه فیلم عازم شادگان شدند که نتیجه آن فیلم «هور دورق»^۱ بود. گفتار آن بر اساس اطلاعات جمع‌آوری شده نوشته شد و در سال ۱۳۶۳ از شبکه دو تلویزیون به نمایش درآمد. «هور دورق» در سال ۱۳۶۳ سیمرغ بلورین جشنواره فجر را به عنوان بهترین فیلم مستند از آن خود کرد.

پس از چندی قرار شد هر کدام از ما یادداشت‌های بخش خودمان را تدوین کنیم. عباس گروسی مطالبش را نوشت و من هم یادداشت‌هایم را تنظیم کردم و همراه تعداد زیادی عکس رنگی و سیاه سفید در پوشه‌ای سالها جا خوش کرد. امسال به پیشنهاد رئیس محترم پژوهشکده مردم‌شناسی سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری این نوشته را به خاطر شرایط تاریخی دور تحقیق با منتخبی از عکس‌های سال ۱۳۶۲ آماده و ارایه کردم. بخش‌هایی از دست‌نوشته‌های عباس گروسی با ذکر نام وی در کنار آمده است. آمارها و اطلاعاتی که در این نوشته استفاده شده مربوط به سال دوران تحقیق است و از منابعی رسمی تا سال ۱۳۶۰ اخذ شده است که تا کنون بسیاری از آنها دستخوش تغییرات شده‌اند.

اکنون حدود سی و سه سال از اولین سفرم به شادگان می‌گذرد. عباس گروسی یار بسیاری از سفرهایم که سال‌ها عمرش را به تحقیق و مطالعه در باره تاریخ و فرهنگ آن گذرانده بود و به این سرزمین عشق می‌ورزید، در دیاری دوردست روی در خاک کشیده است. این نوشته را به ری تقدیم می‌کنم.

از زمان آغاز این تحقیق (۱۳۶۲) تا کنون در منطقه شادگان تسهیلات بسیاری صورت گرفته و رودخانه جراحی و تالاب شادگان در شرایط بسیار نامناسبی قرار دارند که در بخش پایانی این نوشته به آن اشاره خواهد شد.

۱. کارگردان: حمید تمجیدی، فیلمبردار: مرتضی پورصمدی؛ تهیه‌کننده: اصغر توسلی، تحقیق عباس گروسی و فرهاد وره‌رام، ۱۶ میلیمتر رنگی، مدت ۶۰ دقیقه.

تهیه شده در شبکه دو تلویزیون ۱۳۶۳.